

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора економічних наук Шемаєва Володимира
Володимировича на дисертацію Гріненка Андрія Юрійовича на тему:
«Удосконалення механізмів забезпечення економічної безпеки України:
теорія, методологія, практика»,**

**подану на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук
за спеціальністю 21.04.01 – економічна безпека держави (економічні науки)**

Актуальність теми дослідження. Економічна безпека становить складну систему, сформовану на основі національних інтересів у даній сфері. За нинішніх умов, з низьким рівнем або відсутністю економічного зростання, еміграцією висококваліфікованої робочої сили, демографічною депопуляцією потреба забезпечення економічної безпеки істотно зростає. Таким чином, економічна безпека посідає провідне місце в системі національної безпеки, оскільки вона є базовою для будь-яких інших її напрямів, проявів та відгалужень, що підкреслюється у Стратегії економічної безпеки України на період до 2025 року, затвердженій Указом Президента України від 11 серпня 2021 р. № 347/2021. Саме тому важливими є розвиток теоретичних засад контентного наповнення даного поняття, теорії і практики формування, ефективної реалізації механізмів гарантування на будь-якому суб'єктному рівні організації та управління. З урахуванням особливої актуальності проблематики економічної безпеки та спроб забезпечити її регулювання на нинішньому етапі розвитку України важливо визначити її чіткі пріоритети для стабілізації економіки і соціально-культурної сфери. Вказане обумовлює високий ступінь актуальності та своєчасності вибору теми дисертації А.Ю. Гріненка.

Зв'язок дисертації з науковими програмами, планами та темами. Дисертаційна робота Гріненка А.Ю. виконана в межах науково-дослідної теми кафедри економіки ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» – «Розвиток національної економіки в умовах трансформаційних процесів та глобалізаційних змін: тенденції й механізми впливу на проблеми теорії і практики», яка затверджена у встановленому порядку та має державну реєстрацію № 0118U003846.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність та новизна. Наукові положення, висновки і рекомендації, отримані за результатами дослідження є достатньо обґрунтованими та достовірними.

Методологічною основою роботи є основні положення економічної теорії, економіки підприємств (на прикладі аграрних підприємств), управління й регулювання їх розвитку, сучасні організаційно-управлінські уявлення про їх механізми й інструменти в Україні і в світі, відповідні нормативно-законодавчі акти на національному та європейському рівнях. Наукові положення, висновки й рекомендації отримано за допомогою загальнонаукових і економічних методів наукового пізнання. Під час дослідження автором використано широкий перелік загальнонаукових та спеціальних методів дослідження. Наукові результати підтверджуються значними обсягами опрацьованих нормативно-законодавчих актів України та ЄС; фундаментальних праць вітчизняних і зарубіжних авторів з формування й підвищення економічної безпеки та механізмів її забезпечення. Аналіз змісту дисертаційної роботи свідчить, що вона характеризується системним підходом до вирішення конкретизованих завдань та досягненням поставленої мети.

Наукова новизна положень, висновків та пропозиції дисертаційної роботи. Найбільш вагомими результатами, що характеризуються новизною та розкривають глибину, складність, масштабність, повноту та сутність дисертаційного дослідження, є наступні положення, трактування та ідеї:

- вперше обґрунтовано теоретичні засади формування економічної безпеки України та механізмів їх забезпечення на основі глибокого ретроспективного аналізу її стану, динаміки та структурних зрушень економіки; з врахуванням чинників: глобалізації в економічному, стратегічному аспектах, військових дій на Сході країни та загрози військового втручання; з пріоритетами модернізації та впровадження інновацій у господарську діяльність та посиленням соціальної орієнтованості механізмів її забезпечення;

- вперше визначено методологічні засади формування та забезпечення економічної безпеки як пріоритетного складника національної безпеки з розробкою моделей її організації та управління розвитком; прогнозуванням та пошуком резервів підвищення на перспективу; програмуванням ризиків, джерел та потенціалу досягнення;

- вперше виявлено особливі чинники сучасного етапу формування та впливу на стан економічної безпеки, у т.ч.: посягання на територіальну цілісність та військові дії на Сході України, загрози військового вторгнення; згорання традиційних для країни виробництв і навіть галузей; недостатнє впровадження інновацій; збільшення зовнішнього та внутрішнього боргу й значний дефіцит державного бюджету; інфляція та знецінення національної валюти; значне безробіття серед економічно активного населення та масштабні навіть у світовому вимірі міграції за кордон у пошуках роботи – як негативні; великий ресурсний потенціал; наявність галузей та видів діяльності, провідних у світовому поділі праці; значний експортний потенціал, особливо металургійного й агропромислового виробництва; функціонування інноваційних підприємств; високий рівень освіти та кваліфікації трудових ресурсів; розвиток ІТ-технологій та цифрової держави – як позитивні;

- вперше обґрунтовано роль держави як провідну у забезпеченні та підвищенні рівня економічної безпеки, особливо в умовах загроз територіальної цілісності країни та військового вторгнення через формування механізмів світової підтримки та здійснення активної міжнародної діяльності у цьому контексті; механізмів адміністрування окупованих територій, у т.ч. лінії розмежування, соціального забезпечення їх населення; надання особливого економічного статусу учасникам та ветеранам антитерористичної операції (АТО);

- вперше визначено систему й механізми забезпечення економічної безпеки держави та етапи їх розвитку через їх структуру та складники: суб'єкти забезпечення (РНБО, міністерства і відомства силового, соціального та економічного блоку); нормативно-правове забезпечення; фінансово-

організаційні, інституційні, мотиваційні механізми та інструменти державної протидії внутрішнім та зовнішнім загрозам;

- удосконалено визначення сукупності кількісних та якісних показників (індикаторів), критеріїв та загроз формування та підвищення рівня економічної безпеки країни, *що відрізняються*: їх відображенням у кількісному, відносному та якісному їх вимірі у галузевому та регіональному розрізі; часовому й просторовому порівнянні з урахуванням нормативних й порогових індикаторів, вмонтованих стабілізаторів й сигнальних індикаторів;

- удосконалено розуміння сутності економічної безпеки, *за рахунок трактування її складу з інституційних позицій*: як системного інституційного утворення, що має в основі своєї будови інституційні чинники, принципи, засоби, складники, функції; здійснює процеси утворення нових та зміни або удосконалення старих інститутів для цілей здійснення та управління розвитком;

- удосконалено зміст економічної безпеки як інституційної системи, *що на відміну від існуючих підходів*, передбачає її розгляд через формальні та неформальні інститути й інституції, які внаслідок властивостей емерджентності й тісних взаємозв'язків у процесі функціонування та розвитку спричиняють синергетичні ефекти як з позитивними, так і з негативними проявами;

- удосконалено науково-методичні підходи до виявлення інституційних індикаторів стану й динаміки економічної безпеки, *що відрізняється* їх розглядом через кількісні (абсолютні та відносні) показники діяльності формальних і неформальних, прямих і опосередкованих інститутів її реалізації у напрямі ресурсокористування й ресурсовідтворення, виробництва, використання трудових ресурсів, якості й рівня життя населення, інфраструктури та ринків;

- удосконалено науково-методичні підходи до встановлення впливу неформальної економіки на економічну безпеку, *що відрізняється від існуючих підходів*, здійсненням її сегментації, встановленням складників, обсягів,

напрямів і процесів розвитку у галузевому та регіональному аспектах, у т.ч. у сфері неформальної зайнятості населення;

- набуло подальшого розвитку визначення інститутів та механізмів неформальної економіки, *що відрізняється* їх розглядом через їх взаємодію і прояви у вигляді: дотримання трудового законодавства й вимог оподаткування; митних і валютних правил; самозайнятості населення; корупції й тіньової економіки;

- набуло подальшого розвитку уявлення про економічний суверенітет країни як основоположного чинника та мети формування й підвищення рівня економічної безпеки, *що відрізняється* його розглядом комплексно: через рівні й динаміку відкритості економіки; присутність транснаціональних корпорацій; експортоорієнтованість та імпортозалежність національного господарства; діяльність фінансових інститутів, міцність національної валюти, обсяги та зміни зовнішнього боргу;

- набуло подальшого розвитку оцінка загроз соціальній безпеці у контексті економічної безпеки, *що на відміну від існуючих підходів*, передбачає їх виявлення через показники добробуту населення; соціального захисту та соціального забезпечення з урахуванням забезпечення основних прав і свобод; соціальної напруженості (лояльності) у суспільстві;

- набуло подальшого розвитку зміст визначення соціальної безпеки як індикатора в системі національної безпеки через показники доступності матеріальних і духовних благ; платоспроможного попиту населення; соціального розшарування суспільства; різниці у доходах 10-% найбільш багатих та найбільш бідних людей; рівня зайнятості та безробіття;

- набули подальшого розвитку науково-методичні підходи до визначення сукупності механізмів забезпечення та підвищення рівня економічної й соціальної безпеки України *через їх доповнення* принципами гарантування соціально-економічних прав і свобод людині; толерантності до національних та інших меншин із їх врахуванням у складниках фінансово-організаційного, мотиваційного, соціального та інституційного механізмів.

Обґрунтовані у дисертації наукові положення, висновки і рекомендації вирішують конкретизовані завдання дослідження, доводять його завершеність та свідчать про досягнення його мети.

Значимість результатів дослідження для науки та практики. Наукове значення дисертації Гріненка А.Ю. полягає в отриманні нового вирішення наукової проблеми виявлення та обґрунтування теоретичних і методологічних засад, а також розробці практичних пропозицій щодо формування й підвищення рівня економічної безпеки України та механізмів її забезпечення в умовах нових викликів та можливостей.

Практична цінність результатів виконаного дослідження полягає в розробці пропозицій та практичних рекомендацій щодо формування й підвищення механізмів економічної безпеки України та механізмів їх здійснення. Ступінь практичного впровадження результатів дисертаційної роботи підтверджується відповідними документами.

Повнота викладення положень дисертації в опублікованих працях. Основні положення дисертаційної роботи відображено у 28 наукових працях, з них: 1 одноосібна монографія загальним обсягом 21,3 д.а., 20 публікацій у наукових фахових виданнях загальним обсягом 11,8 д.а. (7 – у наукових фахових виданнях України загальним обсягом 4,2 д.а., 12 – у виданнях, які включені до міжнародних наукометричних баз загальним обсягом 7,1 д.а., 1 публікація – у зарубіжному спеціалізованому виданні загальним обсягом 0,5 д.а.) та 7 – у збірниках матеріалів конференцій загальним обсягом 1,3 д.а.

Зміст автореферату розкриває базові положення, висновки і пропозиції, що наведено в дослідженні. Дисертація не містить матеріалів та результатів дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук. Характер видань і зміст наукових праць відповідають діючим вимогам МОН України щодо оприлюднення отриманих результатів дисертаційних робіт.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертаційної роботи. Поряд із загальним позитивним враженням від ознайомлення з дисертацією, авторефератом та публікаціями автора, слід звернути увагу на наявність певних

недоліків та дискусійних положень, а саме:

1. Теоретичні засади формування та забезпечення економічної безпеки, визначені А. Гріненком, охоплюють визначення її сутності, а також встановлення чинників, принципів та закономірності здійснення. Проте особливості її прояву в умовах глибоких системних та структурних зрушень, слабкості державних, соціальних та фінансових інститутів; масштабної еміграції трудових ресурсів потребують додаткових пояснень. Йдеться і про можливість залучення зарубіжного досвіду до вказаних та інших процесів.

2. Методологія досліджень передбачає обґрунтування інструментів, методів, показників, критеріїв оцінки рівня, динаміки економічної безпеки. Особливо цінним методологічним положенням є розробка сукупності сигнальних індикаторів її стану. До них долучаються можливі виклики та ризики. Проте, крім прямих загроз економічній безпеці, є й опосередковані. З метою їх упорядкування доцільно було б здійснити їх систематизацію за різними ознаками: часом та періодичністю, сферами та напрямками прояву, потужністю впливу, можливістю регулювання та ін.

3. Дисертаційна робота відзначається наявністю великого масиву статистичних даних щодо економічної безпеки на національному рівні. Проте вона відображена на рівні підприємств, видів діяльності та галузей. Також доцільно було більше уваги приділити її стану та можливостей подальшої реалізації на рівні великих сфер і секторів національного господарства: аграрної сфери, енергетики, чорної й кольорової металургії, соціальної. Також у дисертації недостатньо розробленою в контексті економічної безпеки виявилась проблема розвитку сільських територій.

4. У роботі цілком слушно вказано на існування й постійне виникнення прямих, наявних або потенційно можливих зовнішніх загроз економічній безпеці. Проте інструменти міжнародної діяльності держави щодо їх зменшення висвітлені недостатньо та потребують поглиблених розробок.

5. Особливе місце у дисертації відведене застосуванню інституційного підходу в питаннях визначення сутності економічної безпеки та в питаннях її

реалізації. Серед всіх механізмів забезпечення економічної безпеки інституційний розроблений найбільш детально. Однак є резерви щодо його удосконалення через аналіз та оцінку взаємодії різних гілок влади, якості та результативності їх управлінських і регуляторних рішень.

Наявність вказаних недоліків відображає власну наукову позицію опонента та не заперечує авторського бачення шляхів вирішення поставлених в дослідженні проблемних питань.

Висновок про відповідність дисертації вимогам МОН України. Дисертаційна робота Гріненка Андрія Юрійовича є завершеним науковим дослідженням, виконана на актуальну тему і достатньо повно відображає сутність отриманого при виконанні дослідження нового вирішення сформульованої наукової проблеми. Одержані результати є обґрунтованими та достовірними. Автореферат відповідає змісту дисертації.

Дисертація Гріненка Андрія Юрійовича на тему: «Удосконалення механізмів забезпечення економічної безпеки України: теорія, методологія, практика» відповідає діючим вимогам МОН України до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук у відповідності з пунктами 9, 10 та 13, 14 діючого «Порядку присудження наукових ступенів»; а її автор заслуговує присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 21.04.01 – економічна безпека держави (економічні науки).

Офіційний опонент:

доктор економічних наук,
заступник директора
Департаменту інвестиційної діяльності
АТ «Укрзалізниця»

 В. В. Шемаєв

Підпис засвідчую:

О.С. Перцовський
В.о. члена правління АТ «Укрзалізниця»

